

lede områder – løst af nuværende professor Hans Chr. Johansen, der for fonden skrev »Den økonomiske og sociale udvikling i Danmark 1864–1901«. Nu i 150-året for Estrups fødsel har redaktør Ole Kiilerich forsøgt at beskrive konseilspræsidentens politiske gerning.

Den meget ukritiske og panegyriske bog står hverken mål med Hans Chr. Johansens mere specielle redegørelse eller med Brøndsteds og Thaulows biografier. En indenrigspolitisk sammenligning med Stauning virker meget anakronistisk, også når man betænker Højres foran nævnte nedgang i stemmetal og Socialdemokratiets næsten uafbrudte fremgang i 20'erne og 30'erne. Og det må undre, at en forfatter, som har arbejdet med politisk journalistik mange år i udlandet, drager så få sammenligninger mellem den danske og den samtidige i omverdenen.

Bogens titel sigter til, at forfatteren med allerhøjeste tilladelse og som den første har fået adgang til i rigsarkivet at gennemlæse og benytte de breve, som Estrup skrev til »sin konge«. Det oplyses (s. 23), at korrespondancen er stor, men at »der er meget få breve fra Estrups hånd af politisk værdi«. Det første af brevene er fra 1875 (s. 89), og det sidst citerede (s. 137) er fra 1897, hvor excellencen redegør for sin deltagelse i forhandlingerne ved ministeriet Reedtz-Thotts fald. I alt bringes kun 8 større eller mindre brudstykker af korrespondancen. Da fremstillingen ingen noter har, er det umuligt at se, hvor i teksten der måtte være indirekte citater. At bogen heller ikke har noget register, forringer yderligere dens værdi.

Jørgen Tvevad

Fra Linderud til Eidsvold Værk. Bind II-1 av *Andreas Holmsen: Familiebedriften i Kristiania-Patrisiatets tid 1742–1792.* Bind II-2 av Francis Sejersted og August Schou: *Hurdalsbruket 1792–1842.* Utgitt av Mathiesen-Eidsvold Værk. Dreyers Forlag, Oslo, 1971–72. 440 og 472 s.

Historikeren Andreas Holmsen har fortsat det store værk, som han i 1946 indledte med Bind I: *Grundleggelsen av Linderudgodset. Tiden inntil 1742.* – Forfatterskabet er mere sammensat end de ovenanførte titler oplyser. I bindets 1. halvdel har sekretær Steinar Kjørheim s. 305–16 en skildring af »Frederiksgaves Kobberverk«, og August Schous bidrag til 2. del er en biografi af ejerslægtens mest interessante personlighed: »Haagen Mathiesen. Mannen og hans omgivelser«, s. 135–218, indskudt mellem to afsnit af bedriftshistorien. Af Holmsens forord til bind II-1 fremgår det, at ikke blot Eidsvold Værk, men også værket om dette store norske foretagende er vokset stærkt i tidens løb: fra planen i 1936 om en bog på 250 sider til foreløbig ca. 1400 sider i 1972, på et tidspunkt, hvor storbedriften netop havde fejret sit 300-års jubilæum. Det er absolut tilrådeligt at benytte indholdsfortegnelserne, der alene for bind II omfatter 6+6 store sider. Kildematerialet synes overordentlig rigt. De vigtigste utrykte kilder er nævnt ganske kort, til gengæld er »Noter« (i bd. II-1 ca. 85 sider) så alsidige og indgående, at de på væsentlige punkter udvider fremstillingen.

Det er ugørligt i korthed at give et blot nogenlunde tilfredsstillende rids af »den mest omfattende bedriftshistorie i Norge« (Holmsens forord). I Danmark vil tusinder af detaljer næppe interessere, men der gives en udmærket indførelse i de 300 års bedriftshistorie, dels i den fyldige indholdsfortegnelse, dels i bind II-1, s. 7–10, der markerer bedriftsjubilæet med en kronologisk oversigt, hvor slægtens lange række af foretagsomme ejere samtidig bliver præsenteret.

Selve storbedriftens udvikling i ekspansionstiden efter 1763 og derefter i andre ca. 15

år under krig og krise (1778–92) er betydningsfuld økonomisk historie, men ikke mindst vil en dansk læsers interesse samle sig om udviklingen i tiden derefter, hvor Haagen Mathiesen var Eidsvold-værkets særprægede og omstridte leder. Hans biograf kan ikke uden videre underskrive den gængse opfattelse, at H. M. tilhørte det 19. århundrede og havde den illusionsløse kapitalistiske verdensborgers mentalitet. Som andre store næringsdrivende med basis i jordejendom hørte han med i et bestemt økonomisk-socialt mønster. Haagen Mathiesen drev en *patriarkalsk* husholdning. »Det hviler et eget, romantisk skjær over denne betegnelse, en duft av generøsitet, godvilje og ansvarsfølelse«. Men Schou vil ikke se bort fra, at dette »adfærdsmønster« var et organisk led i systemet. En nøgternt beregnende arbejdsgiver måtte tage sig af en række sociale problemer, kunne ikke – trods hårdhændede principper – lade sine faste arbejdere lide bundløs nød (som den, der under englænderkrigen 1807–14 i perioder truede store dele af Norges befolkning) og måtte tage hensyn til sygdom og alderdom. En stejl individualisme karakteriserede Mathiesens opposition ikke blot mod enevoldsstatens mange økonomiske restriktioner, men også mod det nye Norge (efter 1814). I 1819 bosatte han sig udenlands og lod fra 1828 en anden bestyre bedriften. Hans »politiske profil« er svær at tegne. Påvirket af oplysningstidens ideer var han en slags »salonradikaler« for sin tid, hans forbindelse med digter-oprøreren P. A. Heiberg var mere end et lune. Men Mathiesen stod fjernt fra, hvad der foregik på Eidsvoldrigsforsamlingen. Hans »svenskvenlighed« skyldtes dog økonomiske overvejelser: Norge ville efter hans opfattelse være bedst tjent med en forening med det stærkere Sverige. Men forgæves henvendte M. sig i december 1816 til Carl Johan om en ændret finansplan. Han blev afvist. Unionskongen indtog en konstitutionel, korrekt fyrstes holdning. Afvisningen virkede chokerende. Trods »ordner og stjerner« var de belønninger, Mathiesen havde ventet sig for sin indsats til fordel for en norsk-svensk union, nu borte med blæsten. Hans modsætningsforhold til de nationale strømninger isolerede ham og hæmmede hans handlekraft. Han havde »åndelig appetit«, savnede ikke interesse for religiøse fænomener, men i sin livsopfattelse lignede han de gamle nordmænd, der især troede på »egen magt og styrke«. Uden dette havde han næppe heller kunnet gennemføre sin mangeårige familiære dobbelttilværelse, som begge grene af familien fandt sig til rette med. Ved siden af den nøgterne bedriftshistorie synes kilderne at rumme stof til en fængslende psykologisk roman, som historikeren klogeligt har ladet ligge.

Fridlev Skrubbeltang

Sven Kjöllström: Gustav Vasa, Klockskatten och brytningen med Lübeck. Studier utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 1969–1970: 2–3. C. W. K. Gleerup, Lund, 1970. 152 s. Sv.kr. 30.

Bogen indledes med et omstændeligt aktstykkereferat og fortsætter i samme skure, uden at forf. på noget tidspunkt præciserer sit emne. Fremstillingen er uklar og dispositionen uigennemskuelig. Det udtrykker også en ejendommelig kynisme, at forf.s tankegang tilsyneladende bevæger sig i rent politisk-finansielle baner. Konsekvenserne af den omhandlede klokkeskat ænses overhovedet ikke. Når forf. s. 65–75 temmelig usystematisk anfører en række oplysninger om det oppebårne klokkekobber, sølv og andre værdigenstande fra kirkerne er synsvinklen udelukkende oppebørslen. Han når til, at provenuet af klokkeskatten var mere værd end gælden til Lübeck, som var påskuddet for at udskrive den. Det har været kolossale mængder af middelalderligt kirkeinventar, som gik tabt i smeltingen. I så henseende var danskerne dog ikke bedre, tværtimod. Gustav Vasas klokkeskat udskrevs 1531, men allerede i 1526 fik Frederik I løfte om de klokker, kirkerne kunne